



JORGE MARTÍNEZ JIMÉNEZ

Vigo, 1953

Debuxo de Maside.

Licenciado en Filoloxía Hispánica en Barcelona, exerce actualmente como profesor de Lingua e Literatura Galegas nun Instituto de Santiago de Compostela. Comprou destacar a súa edición e estudio introductorio de *Beira o Barbaña. Paisaxes*, obra de Francisco Álvarez de Nóvoa, editada por Edicións do Castro, Sada, 1993.



A SOLAINA ORCELADA

Jorge Martínez Jiménez

“Non me cansaréi de predicar aos mozos que fuxan dos prólogos, das críticas e dos manuais, de encirralos para que afonden destemidamente no misterio das almas dos poetas e dos filósofos =(...)= Mais sempre que se cumpla coa limpa arela de lér e de pensar”¹. Son palabras de Otero que hai tempo limos e nas que podemos ver ben expresado, con sinxeleza, o que nós non ousabamos, nin sabiamos, formular. Entramos, con curiosidade, e á busca de non sabiamos ben qué, na obra oteriana, por causa de sintonizarmos nós con esa e outras ideas del, polo impeitizo que elas tiñan para nós. Sobra dicir que as tales liñas arriba transcritas, aproveitámolas agora para, entre outras

cousas, advertir ó lector que o que aquí imos trazar por conta nosa non pretende encarreirar a ninguén á hora de se adentrar nas súas páxinas. Cremos que entrañarse nelas esixe, por parte dos que o pretendan, un esforzo conxunto de *franqueza de intelixencia, sensibilidade e intuición*; esixe a *novidade de espírito*, fuxir de esquemas ríxidos, xeométricos. Na conferencia que en 1932 pronunciou para os xoves da Asociación de Alumnos do Instituto de Ourense, co gallo do centenario de Goethe, referíndose a esta grande figura do Romanticismo europeo, volvíala insistir no asunto da conveniencia de se enfrontar, sen intermediarios, coa obra dos poetas, dos filósofos...:

* Sempre que indiquemos *Obras Selectas*, facemos referencia ó tomo II, Ed. Galaxia, 1983
Os títulos aquí consignados, sen referencia de autor, remiten a Ramón Otero Pedrayo
1. Art. “Notas encol da paisaxe romántica”, Rev. *Nós*, núm. 38, 1927
Citamos por *Obras Selectas*, p. 247



Otero na solaina da Casa Grande de Cima de Vila. Trasalba: verde lús nas pupilas de pedra (Bocarribeira).

“Enemigo dos estudos críticos por temperamento e por falla de preparación, dígovos (...) que (...) non hai outro camiño, para vós, mocíños novos, que o de enfrentarse, sin intérpretes nin prologuistas, coa enorme obra do Patriarca. Tampouco vos fallarán estudos críticos. Fuxide de eles. E pensai sinceramente, pola vosa conta, sobor de Werther, (...)”²

Tales manifestacións do intelectual ourensán, aquí por nós recortadas, esixiríannos certas precisións se non fose porque nestas letras nosas o que perseguimos, principalmente, é insinuar, só insinuar, a necesidade de recorrer á *ceibeza de espírito*, fuxindo de toda xeométrica preconcepción, para tentar enxergar a proposta que Otero nos presenta na súa obra, na que, como é ben sabido, as suxerencias connotativas e elípticas, un celme lírico, choutan como faíscas. Reparemos nestes fragmentos, entresacados de *Morte e resurrección*:

“Chámanse homes da cultura moitos que perderon pra sempre a primeira condición da cultura: a novidade do espírito, a mocidade da sensación, a franqueza da intelixencia, a leda forza da vontade.”³

“(...) e non decimos culto por pechar ista palabra non sabemos qué de rematado e marmóreo como un sepulcro anguloso e académico.”⁴

“Teñen e son donos dunha Razón, da pretendida Razón universal. E sendo tan intelixentes, camiñan sempre pola mesma estrada que dá voltas ao mundo facéndoo máis pequeno, descoñecendo a íntima e variada vitalidade das terras en honra dunha xeométrica unidade.”⁵

2. *Lembranza de Goethe*, Ed. Nós, Publicacións Galegas e Imprenta, 1932

Citamos por *Obras Selectas*, p. 265

3. *Morte e resurrección*, Ourense, 1932

Citamos por *Obras Selectas*, p. 30

4. *Ibidem*, p. 31

5. *Ibidem*, p. 33



Trasalba,
-tristeira e lucidía frol-
da ialba (*Bocarribeira*).



Por tanto, aínda sendo útiles os estudos críticos, as catalogacións, os sistemas da historia literaria..., non é abonda esa bagaxe, por máis que nesos textos leamos, para dar entrada na obra do noso escritor; precisamos poñer algo da nosa parte; precisamos arrombar todo aquilo que anime a preguiza espiritual. E permítasenos que escribamos sobre a obra oteriana sen especificación de xéneros, clasificación que si sería necesaria nun estudio sometido ós requirimentos académicos, entendendo nós que nela, en toda a obra oteriana, alenta a mesma materia espiritual; alenta unha arela de coñecemento, de sabiduría, non suxeita a especialismo, a xénero ningún. As que seguen son palabras súas: “A materia espiritual, ao igual da materia cósmica, non sempre cristaiza en locentes e ordenados sistemas de soles e planetas.”⁶

Nos tempos nos que nós decidimos entrar na obra oteriana, fixerámolo atraídos non só pola capacidade meditativa en liberdade, en constante fluír, que aí se amosa; turrou de nós, igualmente, ese escintilar de fantasía presente en bastantes páxinas; fantasía que hoxe entendemos como creadora, vivificante, nin caprichosa nin gratuíta; fantasía que se concibe como parte constitutiva do que temos de humanos e que franquea o camiño ó *misterio*, ó enigma cósmico, ó alén-aparencial. No ano 1928, nun artigo aparecido na revista *Nós*, daba conta Otero da xentiña que tiña estragado o sentido do *misterio*: “O burgués

impón o seu tipo na carballeira humán das vilas (...). Traballan con fins utilitarios os médicos, os inxenieros, os negociantes, os escritores. Todos levan fartura material que asulaga os ollos en lixos noxentos. Enchen as eirexas e os locais das conferencias con un ser confiado que dá medo. As inquietúdes paran na primeira cortiza sensitiva da alma.”⁷

A nós parécenos que o escritor ourensán acae con aqueles que defenden que o comunmente coñecido como *realidade* debe ir referido tanto ó que se adoita entender por *obxectivo* como, tamén, ó que entendemos por *subxectivo*; non hai dous mundos, o da *realidade*, e o da *imaxinación*. As construcións da imaxinación, oníricas, fantásticas, son parte da realidade; esta, a realidade, non pode ser reducida ó empiricamente dado. Daquela, a nosa comprensión do mundo debe integrar o *poético* (imaxinario) como parte constitutiva do *real*. A propósito do panteísmo no pobo celta, anota: “Fálase moito do sentimento da natureza nos Celtas e do seu panteísmo =(...)=. Toda a súa loita é amor co mundo moi distante do Spinozismo científico ou vulgar. Pola Saudade libéran ao mundo das suas cadeas lóxicas e realizan o

6. *Romantismo, saudade, sentimento da terra e da raza en Pastor Díaz, Rosalía de Castro e Pondal*, Ed. Nós, Santiago, 1931 Citamos por *Obras Selectas*, p. 181

7. Art. “Un ensaio encol do tempo de hoxe”, rev. *Nós*, núm. 57, 1928 Citamos por *Obras Selectas*, p. 25



Renxe a saa co meu andar (*Bocarribeira*).

miragre de vivir no fío esencial do decorrer do esprito, en chea soberanía pola Liberdade.”⁸

O empiricamente dado non é a totalidade do real. *O mito* é tan real como a *historia*; e, quizais, sexa nesta liña de pensamento como debera ser entendida esta declaración que el fai en relación ó cine galego: “Una vez hice un guión de película y extrañó que llevara una nave, no sé si la de Amadís, por la Rúa del Villar. Todo aquello está olvidado. Pero conste que si no se aceptan la nave y otras muchas naves, ni hay Rúa de Villar ni Santiago. Y sí sólo unas filas de tiendas y una grande ruina clasificada.”⁹

Que, agora, cada un dos habituais lectores de Otero permita que do *vivente fondo da memoria* afloren improvisadas asociacións. Da memoria nosa vemos xurdir a Shelley; aboia el nas augas do Ligúrico, no peto un volume de Keats, o irlandés, o mar bota fóra o corpo, Ariel, a chalupa, foi a pique, houbo temporal. Airiños do mar, lume salgado e area; incineran os restos de Shelley.

Invernía; galopada de facos bravos, penedos e cheiro de musgos; follas murchas, auga encorada. Ermo, misterio da luz, ouvear do lobo, ermo.

Luz; salón etiqueteiro á maneira do XIX, o quinqué de petrolio, un nómada a camiñar: romántico na aldea; a misia: unha rosiña murcha; gatos enforcados no salón maorazgo; fóra, *os zocos dos mortos trepan na Ponte dos Frades*, un Formigueiro no muíño, vento, vento, e *batéu na porta(...)* salfrú a cinza do lar, vento. O salón maorazgo, un frac azul, o pistoletazo de Werther, a lus facía carantoñadas na parede, témeros vultos galgantes, áas de noitébrega, gargalladas ecoantes nos mouros pasadizos; un ecoar de pasos de fidalgo. Hoffmann e Zacharias Werner, e Poe. Goethe, nos Alpes, co seu martelo de xeólogo interroga á simbólica das rochas. Chateaubriand leva un dolmen na alma. Penedos ovoideos, cupulares, penedos, vento do Atlántico, galga o mar cara ós cons; solpor. Un escolio latino na *Ode to the West Wind*.

En fin, non esquezamos estas liñas entresacadas de *Notas encol da paisaxe romántica*: “Pra facer as notas seguintes teiméi un procedimento sinxelo: imaxinarme que teño dezasete ou dezaioito anos, e esquecendo toda a estratificación de comentarios e relacións que se teñen doctamente acugulado sobre dos grandes románticos, entrar nas súas páxinas co aquil novo corazón para facer nun cuaderno de clase unhas notas espalladas para o meu uso particular.”¹⁰

Tamén fomos entrando nós na obra de Otero por simpatizarmos co seu gosto pola escrita biográfica e autobiográfica; por descubriremos nel unha espontánea sensibilidade para sentir o decorrer das vidas no río da Vida: “Vidas...Doña Antolina, a do Ribeiro, (...) sempre decindo ¡ *Xesús, Xesús!* =(..)=. O señor Lindras, o *dacolá*, (...)”¹¹.

As follas de *Memorias de Alén-Cova*, de Chateaubriand, deberon quedar, unha a unha, apegadas ó seu corazón: “De aquela eu collía calquera dos volumes das *Memorias de Ultratumba* (...). Aínda gardo os tomos usados e quixera porlle unha encuadernación de

8. Art. “Occitania e Atlántida”, rev. *Nós*, núm. 128-129, 1934

Citamos por *Obras Selectas*, p. 288

9. Art. “Respondiendo a unas preguntas sobre el Cine y sobre un posible Cine gallego”, rev. *Vida Gallega*, xaneiro de 1958

Citamos por Claudio Rodríguez Fer, *Acometida Atlántica*, Edicións do Castro, 1996, p. 267

10. Art. “Notas encol da paisaxe romántica”, xa cit. en nota 1

Citamos por *Obras Selectas*, p. 247

11. Art. “Vidas”, xornal *La Noche*, 7-VIII - 1946

Citamos por Carlos Casares, *Otero Pedrayo. Vida e obra. Escolma de textos*, Publicacións da RAG, A Coruña, 1988, p. 34



madeira, frescas táboas de carballo nas que co tempo puxera o verme o seu comentario. O primeiro tomo era meu compañeiro. Sabía capítulos enteiros de memoria (...)”¹². Outro dos libros queridos debeu ser *Memorias de nenez e mocidade*, de Tolstoi. Biografismo e autobiografismo tinxen a obra toda de Otero. Sabe o escritor que *cada home leva ó seu redor unha atmósfera*¹³, e dá coa de Marcelo Macías, Juan Manuel Bedoya, Varela de Montes, Feijoo, Florentino Cuevillas; ten el a sensibilidade do catador de almas. Desentupe os ollos do corgo das lembranzas e, sen retórica, das augas do seu corazón sae *O libro dos amigos*. Nós temos preferencia pola novela *Adolescencia* e por *Historia dun neno*; acáenos máis o que este impregnado de intimismo autobiográfico: “(...)o neno era levado a visitar a casa de señoras vellas, moi alfaiatadas e abrigadas (...). Unha levaba un broche (...) en feitura de lagarto verde que era o medo e o entusiasmo do neno”¹⁴. “Viñan á casa señores de levita e grandes barbas (...). Algúns daban medo. Como un vello coronel tolo (...)”¹⁵.

Logo, o libro *Pelerinaxes* fora tamén para nós toda unha descuberta: A vida tomada nun intre dun *proceso*, tomada como esquema dunha *forma* que, a través da memoria, da lembranza, amosa o *proceso* ata ese intre levado. A vida captada en sucesivas impresións que non somos quen de ir organizando porque no camiñar todas se suceden ininterrumpidamente — “os camiñantes non teñen vagar pra estilar e ordear as impresós”¹⁶.

A conciencia de que a verdadeira realidade só se nos abre cando nos introducimos no decurso dos acontecementos: “Nos libros o sistema que mais ou menos aparente leva o autor na cabeza, xía o desenrollo múltiple das cousas que teñen vida.”¹⁷.

Escribía Otero, no apartado “Filosofía do camiño” de tal libro:

“Camiñando gusta lembrar e trazar esquemas. Pénsase d’un xeito particular. Un dinamismo que non ven somentes –isto sería demasiado apegado á realidade– do feito de andar sinón da sucesiva renacencia dos hourizontes (...). Figura natural que camiñando as ideas adequiran unha tendenza heraclitana ou bergsoniana. Unha tendenza non unha forma porque camiñando non se chega endexamais á forma sinón a un esquema instantáneo de forma. Sempre se pensa *in potentia*. E cando se pensa a forma é xa o viaxe rematado, morto: exempro istas páxinas onde se quer gardar un pouco do movemento que era a razón do noso vivir ô largo dos días do camiño. Sentir o decorrer, o devenir, o *elan*, os grados da perfeición, etc., é propio das filosofías ceibes, maxinativas, sentimentás. N’elas a fixeza somentes representa un caso fuxitivo n’un instante de tempo. Camiñando rexurden todol-os momentos hourizontes novos (...). N’hai un paisaxe feito definitivo e formado.

Recanto da saa de lectura.



12. Art. “Esparta en Chateaubriand e M. Barrés”, Boletín da Universidade de Santiago de Compostela, núm. 17, 1933

Citamos por *Obras Selectas*, p. 271

13. Art. “A paixón da individualidade”, rev. *Céltiga*, núm. 124, 1930

Citamos por Aurora Marco, *Ramón Otero Pedrayo, prosa miúda*, Edicións do Castro, 1988, p. 210

14. *A historia de un neno*, Edita: Patronato Ramón Otero Pedrayo, Trasalba (Orense), 1979, p. 14

15. *Ibidem*, p. 1

16. *Pelerinaxes*, Ed. Nós / Publicacións Galegas e Imprenta, A Cruña, 1929

Citamos por *Pelerinaxes I*, Edicións do Castro, 1993, p. 107

17. *Ibidem*, p. 135



Cada ún compónse d'elementos dos anteriores e dos que veñen despoixa combinados un instante apenas n'unha forma deseguida desfeita, gardada na lembranza como un esquema de seísmo iniciado.”¹⁸

Pelerinaxes levounos do individual ó gregario, da historia persoal, biografía e autobiografía, á historia colectiva; botounos ó camiño que da alma celta vai dar á romántica e segue a discorrer despois, agochado, por baixo da *historia aparential nos pobos da grande familia atlántica*¹⁹.

Houbo un pobo que soñou a auga ceibe; deu en camiñar. Foi anguriosa pelerinaxe, durante séculos, á busca do ideal: “ben sabían para onde camiñaban os celtas”²⁰; “procuraban as beiras, nas que se fan patentes os desposorios da rocha antiga, primixenia, carregada do primeiro e elemental ensoño coa outra orixinalidade do mar. E foron poboadas a Bretaña e a Irlanda, a Escocia e a Galicia”²¹. Pelerinaxe á busca da rocha e da auga: da inmortalidade e da idea, do tempo orixinario. En *Morte e resurrección* anota Otero: “As razas celtas aman a morte como outra vida, quizáis como a exaltación suprema da vida. Non son capaces de establecer marcos entre a vida e a morte. Os difuntos séntanse no fogar, acuden ás chamadas, aconsellan,(...). O cemiterio ou a lembranza dos mortos non é, nelas, obxeto ou tema de repulsión. A vida, sin quebrar o seu fío esencial, mergúllase no mar da morte e nel, como corrente espiritual, conserva a súa individualidade, (...). Fan a súa cultura baixo o signo da lembranza e traballan a terra para a inmortalidade. Fuxen do terrón mol das veigas para esculcaren a esgrevia resistencia das rochas duras. E diste xeito proectan un sentimento de inmortalidade na paisaxe (...)”²².

Movemento incesante, sen lindeiros entre vida e morte, e á busca da inmortalidade, do alén-aparential, na pedra. No discurso oteriano, a pedra, tomada como materia simbólica, achéganos ó *misterio*, á *transcendencia*, á *orixe*, ó enigma cósmico, á vivencia dun *tempo planetario*, ós horizontes do alén-mundo:

“A pedra (...) ten (...) a gracia e sutil presenza dun decorrer máis sosegado e extraño que o decorrer da vida, pro ao mesmo tempo mellor achegado ao fío enigmático do cósmico devir na man de Deus.”²³

“Pedra enxamáis ben despertada do sono abisal, fora do tempo, raíña do senso de non ter que mostrar os seus arquivos. Na forra dunha muradella, no seixo lucente (...), nos balumes de Pena Corneira, (...), é sempre a mesma feitura. Semella pechar no seu xiado corazón un orgullo de fogo orixinario.”²⁴

“Chegará un tempo no que a rocha seña para nós moito máis significativa do que o verdecer das aveas nas viñas, ou aquil maino esfofarse dos souts (...). Somos aínda pouco metafísicos dentro da física (...)”²⁵

Non esquezamos que Otero entende que a paisaxe é a *faciana da natureza aparential*²⁶, e, tam pouco esquezamos que emprega el o termo *metafísica* co significado de dinamismo oculto; daquela, todo intento de transcendencia leva a desprazar o que el chama “a sistemática vulgar dos horizontes elementales da tona da natureza e

18. *Ibidem*, pp. 163-164

19. *Romantismo, saudade*, (...), xa cit. en nota 6

Citamos por *Obras Selectas*, p. 189

20. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 35

21. *Ibidem*, p. 36

22. *Ibidem*, p. 31

23. *Ibidem*, pp. 36-37

24. “Ensaio sobor da paisaxe galega”, en *Cultura e paisaxe*, Ed. Galaxia, 1955

Citamos por *Obras Selectas*, p. 67

25. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 27

26. Art. “Esparta en Chateaubriand e Barrés”, xa cit. en nota 12

Citamos por *Obras Selectas*, p. 269



da tona do espírito”²⁷; e engade: “os homes da cultura serán aqueles capaces de se ceibar da vulgaridade da superficie na interpretación do seu espírito e polo tanto na interpretación da natureza”²⁸. E aínda precisa máis: “Pra moitos, inverno significa, en efecto, morte. Son os afeitos a non estimar máis vida que a vexetal, e a non disfrutar senón da tona da conciencia. Ista somentes pode refrexar a tona superficial do vivir misterioso da natureza, formando as dúas tonas unha esfera elemental, asento da psicoloxía do home medio(...). Mais por baixo da tona psicolóxica devandita afóndase deica profundidades infindas o espírito que poidéramos chamar metafísico. Paralelamente no home e na natureza.”²⁹

No centro do devir espiritual dos pobos de raigame celta aquece esa ansia de profundar nos mundos do alén-aparencia simbolizado pola pedra:

“Os pobos e as lendas celtas sentiron mellor a beleza dos roquedos. A relixión das pedras está nils ben inzada.”³⁰

“A sublimidade da terra occidental –sublimidade quer decir nistas latitudes somentes ceibeza do espírito– dimana da pedra.”³¹

“Un feito de sentimento e de comprensión indudable ponlle á raza galega un berce de penedo.”³²

O cerne da nosa cultura tira, pois, o seu vigor da indeleble arela de fusión da terra coa vida do home, da proxección do humano na paisaxe, da imposibilidade



O corredor da Casa Grande de Cima de Vila; alá, ó fondo, o portón: laio do portón, / salouco da cancela... / quen saíu cecais non volte / a entrar por ela (Bocarribeira).

de diferenciación entre cultura da terra e cultura do espírito; da persistente sensibilidade cósmica:

“A causa remanece no feito central da íntima (en fin de contas a soia verdadeira) historia de Galiza: a máis completa fusión posible da raza co chan (...).

Estamos os galegos na Galiza tan fortemente dibuxados no planeta da humanidade como unha insua no mapa físico, unha insua emerxida e criada desde os primeiros tempos xeolóxicos.”³³

“Vaga e sempre presente sensibilidade cósmica (...) vive ás veces por debaixo da historia aparental nos pobos da grande familia atlántica, particularmente nos pobos de raza céltiga.”³⁴

27. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 29

28. *Ibidem*

29. *Ibidem*

30. Art. “Notas encol da paisaxe romántica”, xa cit. en nota 1. Citamos por *Obras Selectas*, p. 248

31. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 36

32. *Ibidem*, p. 37

33. Art. “A terra prometida”, rev. *A Nosa Terra*, núm. 25 9, 1-VI-1929

Citamos por Carlos Casares, *Ramón Otero Pedrayo. Vida e obra. Escolma de textos*, xa cit. en nota 11, p. 31

34. *Romantismo, saudade, (...)*, xa cit. en nota 6

Citamos por *Obras Selectas*, p. 189



“a arelanza de voltar ás orixes (...), no espírito dos labregos e mariñeiros durme un amor ao cósmico e sinxelo da montaña e do mar.”³⁵

Dá a sensación de que Otero quere apuntar que a nosa tradición cultural lévanos a unha maneira de entender o home, a vida do home, non só como historia sociolóxica –“por moito que nos pechemos na historia non debemos esquecer que nela xogan os homes á eternidade”³⁶– senón como aventura cósmica, como unha experiencia vital inmersa no *todo*: O noso románico e barroco son unha maneira de acomodamento ás *formas e procesos* naturais –“un sentir as artes (...) como a acomodación por medio da intelixencia do *tempo planetario* e *vital* cos seus *procesos* aos *ritmos* do *tempo histórico*”³⁷–. O Romanticismo, como o Celtismo, é un triunfo *dos valores do movemento sobre os valores da estabilidade*³⁸; Goethe vía na Natureza un conxunto de símbolos, “estudiaba e sentía as formas como símbolos decorrentes sentindo tras delas latexar unha especie de alma do Mundo, un Eros cosmogónico”³⁹; o *faustismo* é unha *tensión cara ao infindo*⁴⁰, unha *arelanza do infindo*⁴¹. Pondal, Cabanillas, Noriega, son poetas cósmicos. Pondal, *poeta de lonxanías*⁴², *branca ave mariña nas néboas*⁴³ non pode ser entendido sen apelarmos a este sentido cósmico de que vimos escribindo –“Quizais quen mellor sentíu a poesía cósmica do ermo outonizo e a

forza étnica da raza atlántica da veiramar, foi o noso Pondal”⁴⁴–. Entrar na obra de Rosalía é como entrar, ao empardecer, no xardín abandonado dun pazo; xardín entendido como ámbito de intimidade, de recollemento, mais non como xardín prisioneiro, fechado; entendido á maneira que dicta a nosa tradición cultural; espacio aberto á paisaxe onde é posible o despreguizarse da sensibilidade cósmica –“Noso xardín precisa, fai intelixible o argumento *in potentia* da paisaxe. Como ela ten sucacos e corredeiras,(...)”⁴⁵–; non é o xardín urbano, artificioso, narcisista que como *topos* literario é por outros recreado. O xardín rosaliano *vive e sofre na campía*⁴⁶; nel, a auga discorre en liberdade e vai dar ós lameiros e milleirais pois que o xardín galego non pode facer da auga “un persoaxe central mimado como o xardín hespañol mudéxar do sul, xardín de oasis no que todo é ornamento pra os xogos dunha iauga femenina i escrava.”⁴⁷; quere estenderse cara ós horizontes, fraternizar con carballeiras e soutos e sentir a presenza dos finados –“As raíces do xardín afondan con lediza no chan mesmo e nil mixtúranse coas raíces da carballeira e do souto. A ilusión baixo o penitente alcipreste tomou terra no mesmo leito no que dormen os petrucios e os nenos da aldea.”⁴⁸–; e, nel, as pedras labradas da solaina proclaman o *tempo planetario*: “Os granitos barrocos da soláina (...) cobertos de orcelos soñan, quizáis, na súa nudeza, co tempo xeolóxico en que eran pensatiles e ergueitos penedos na liberdade do coto.”⁴⁹–.

35. “Ensaio sobor da paisaxe galega”, xa cit. en nota 24

Citamos por *Obras Selectas*, p. 107

36. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 40

37. *Ibidem*, p. 77

38. *Romantismo, saudade*, (...), xa cit. en nota 6

Citamos por *Obras Selectas*, p. 183

39. *Lembranza de Goethe*, xa cit. en nota 2

Citamos por *Obras Selectas*, p. 260

40. *Ibidem*, p. 266

41. *Ibidem*, p. 267

42. Art. “Marxinalia aos Queixumes”, rev. *Nós*, núm. 134, 1935

Citamos por *Obras Selectas*, p. 235

43. Art. “O celtismo de Chateaubriand”, rev. *Grial*, núm. 4, 1952

Citamos por *Obras Selectas*, p. 318

44. Art. “Notas encol da paisaxe romántica”, xa cit. en nota 1

Citamos por *Obras Selectas*, p. 250

45. Art. “O xardín galego”, xornal *El Pueblo Gallego*, 3-VI-1930

Citamos por Aurora Marco, *Ramón Otero Pedrayo, prosa miúda*, xa cit. en nota 13, p. 51

46. *Romantismo, saudade*, (...), xa cit. en nota 6

Citamos por *Obras Selectas*, p. 215

47. Art. “O xardín galego”, xornal *El Pueblo Gallego*, xa cit. en nota 45

Citamos por Aurora Marco, *Ramón Otero Pedrayo, prosa miúda*, p. 51

48. *Romantismo, saudade*, (...), xa cit. en nota 6

Citamos por *Obras Selectas*, p. 215

49. *Ibidem*, p. 214



Agora, o afán de infinitude que discorre polos regos da nosa cultura non afoga a capacidade para sentir o *devalar* das cousas sinxelas, humildes; ó contrario, ela agudiza a sensibilidade para percibir a transcendencia de todo o miudiño. Aínda máis, recorre Otero a Duns Scoto e a William Occam para nos recordar a particularidade irrepitible de todo o creado –“Cada acto divino de creación crea algo particular, único, incomparable.”⁵⁰–; cita ós nominalistas para remarcar a necesidade do non uniforme –“Para os nominalistas a fermosa harmonía do mundo remanece da súa intensa e necesaria variedade.”⁵¹–; e, recórdanos que o Romanticismo nace *baixo o signo da individualidade*⁵². Para Otero, proclive ó pensamento metafórico, as nosas vidas, as nosas intransferibles peripecias vitais, plenas de transcendencia, son coma fugaces escumiñas formadas na fluente auga do grande regueiro por onde todo vai –“Vidas. Espumas boligadoras do regueiro. Vidas...”⁵³–. Están elas, as nosas vidas, conformadas por feitos miudiños, e a Historia, a historia colectiva, tamén se compón de feitos miudiños: “A historia componse de feitos miudiños. ¿Qué importan os chamados grandes feitos? Son apenas caprichos de escritores ou políticos. =(..)= Na tea infinda e diaria do vivir técese todos os temas humanos.”⁵⁴–. Mais, por forza, na obra do intelectual ourensán hai tamén un reparar nas cousas pequenas da Natureza; escribe na novela *Adolescencia*: “La sugestión de las palabras de D. Eduardo Moreno y de los libros no despertaba, sin embargo en José Ramón el deseo y ambición del viaje propio de la mayoría de los adolescentes. Era otra cosa. Un amor casi romántico a las formas humildes en que la naturaleza se muestra como lenta prisionera del tiempo”⁵⁵. E lemos en *Ensaio sobor da paisaxe galega*: “(...) pódese disfrutar de paisaxes á luz polarizada do microscopio petrográfico, (...) unha lastriña, unha folla de rocha ofrece fermosas composicións cromáticas de solpor, de fondas mariñas, de maxinadas paisaxes de outros mundos.”⁵⁶



O vento (...) salfrú a cinza do lar (*Bocarrifeira*).

Quizais haxa quen dubide da pertinencia do título que puxemos a este escrito noso; nós defendémola, e confesamos que verbo de tal epígrafe quixeramos que este fose abondo suxestivo como *pra ficar na lembranza e na atención das rúas do espírito*⁵⁷. Sabido é, por outra parte, que a pluma do noso escritor deita *solainas orceladas* aquí e acolá; xa, máis arriba, temos citado un fragmento de *Romantismo, saudade* (...), no que lemos: “Os granitos barrocos da soláina (...) cobertos de orcelos soñan, quizáis, na súa nudeza, co tempo xeolóxico en que eran pensatiles e ergueitos penedos na liberdade do coto.”⁵⁸ Os asiduos da obra oteriana saberán ónde escolmar máis textos para engadir; botamos nós man agora dos seguintes:

“Polo outono do ano 1902, moi semellante a iste en que escribo, descía eu neno un pouco grave de máis para os meus anos polo carreiriño da fonte (...). Reinaba no ar isa trasparenza soave que segue ás primeiras cántigas

50. *Ibidem*, p. 184

51. *Ibidem*

52. *Ibidem*, p. 185

53. Art. “Vidas”, xa cit. en nota 11

Citamos por Carlos Casares, *Ramón Otero Pedrayo. Vida e obra. Escolma de textos*, p. 35

54. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 43

55. *Adolescencia*, edición da Fundación Barrié de La Maza, A Coruña, 1988, p. 31

56. “Ensaio sobor da paisaxe galega” xa cit. en nota 24

Citamos por *Obras Selectas*, p. 61

57. *Morte e resurrección*, xa cit. en nota 3

Citamos por *Obras Selectas*, p. 27

58. Vid. nota 49



do chover sobre da terra (...). Rematábanse as vacacións. (...). Dentro de poucos días a casa había de resoar cos preparos da viaxe a Ourense. (...).

Miña avoa diría adeus dende a solaina orcelada (...)⁵⁹.

“El joven (...) explicó que las cátedras se habían suspendido a las diez y media. *Sólo tuvimos Historia Natural. El Profesor explicó las criptógamas. (...). Me acordé de los líquenes del balcón de nuestra casa de Vilaverde. (...). ¿Te acuerdas que cuando era niño me prohibías estropearlos?... Una vez me dijiste que eran bellos y antiguos como un blasón.* / Al padre le hizo gracia y le causó infinito contentamiento la gravedad con que José Ramón había dicho: cuando era niño.(...)”⁶⁰

“O pazo de dona Xohana non era rico (...) mais en agarimo e feitura leda non lle gañaba ningún. (...). Solaina orcelada, salas de teito baixo, (...)”⁶¹

“(...) e o acariñar dos lumes estelares na solaina, que os ouricelos voltaban un texto ignoto de memorias de amores e orgulezas.”⁶²

“Nós amamos a Chateaubriand. Foi o primeiro autor lido por nós, de nenos e mozos, na solaina de pedras orceladas de Trasalba.”⁶³

Amáis, os orcelos ou ouricelos, os liques, que aparecen en ben número de páxinas oterianas, sempre nelas se asocian coa idea de transcorrer do tempo, de vellice, melancolía, lembranza, ruínas:

“Parecía seguir el padre hablando en estilo de consejo (...) y cambiando de tono dijo: *He traído un regalo para ti. No son castañas del día de S. Martín, ni libros. Es un presente sencillo de los campos y del otoño.* Era una bolsa llena de musgos y líquenes arrancados a las viejas paredes ruinosas a los bordes de los caminos hundidos.”⁶⁴

“Logo baixamos â eirexa da Robra, (...) n´ista adquire o cemiterio unha gran importancia. As pedras velliñas das facianas e muros non teñen outro ornamento qu´a fina pel d´orcelos que lle vestiron os invernos.”⁶⁵

“Decorreron moitas sazóns. Pódense contar nos circos da entraña do grande piñeiro que o vento derrubou este inverno. Pódense contar nas tampas novas do adral, e nos ouricelos que van cobrindo o argumento da pedra de armas. Mais a velliña non os conta.”⁶⁶

“Era o mesmo rapaz. Os moitos anos interpostos ficaban apegados como ouricelos na pedra da cidade.”⁶⁷

“No carballal da Santa Susana rolda (...) a outiva melancolía dos troncos orcelados.”⁶⁸

Á luz da teoría dos *tempos da paisaxe*, que Otero desenvolve en relación ás nocións de *proceso, forma e ritmo*, podemos tentar ponderar a especial carga significativa do sintagma *A solaina orcelada* que nós escollemos como título. Vexamos estes fragmentos de *Ensaio sobor da paisaxe galega e Encol da aldeia*:

59. “Eduardo Moreno López”, en *O libro dos amigos*, Ed. Galaxia, 1997, p. 55

60. *Adolescencia*, xa cit. en nota 54, p. 8

61. “Dona Xohana e don Guindo”, en *Contos do camiño e da rúa*, Ed. Galaxia, 1995, p. 220

62. “Castañeira”, en *O espello na serán*, Ed. Galaxia, 1966, p. 191

63. Art. “O celtismo de Chateaubriand”, rev. *Grial*, núm. 4, 1952

Citamos por *Obras Selectas*, p. 325

64. *Adolescencia*, xa cit. en nota 54, p. 17

65. *Pelerinaxes*, xa cit. en nota 16, p. 126

66. *Devalar*, Ed. Galaxia, 1992, p. 85

67. “O viño fidalgo”, en *O espello na serán*, xa cit. en nota 62, p. 15

68. “Verbus, tropus, ratio”, en *O espello na serán*, xa cit. en nota 62, p. 33

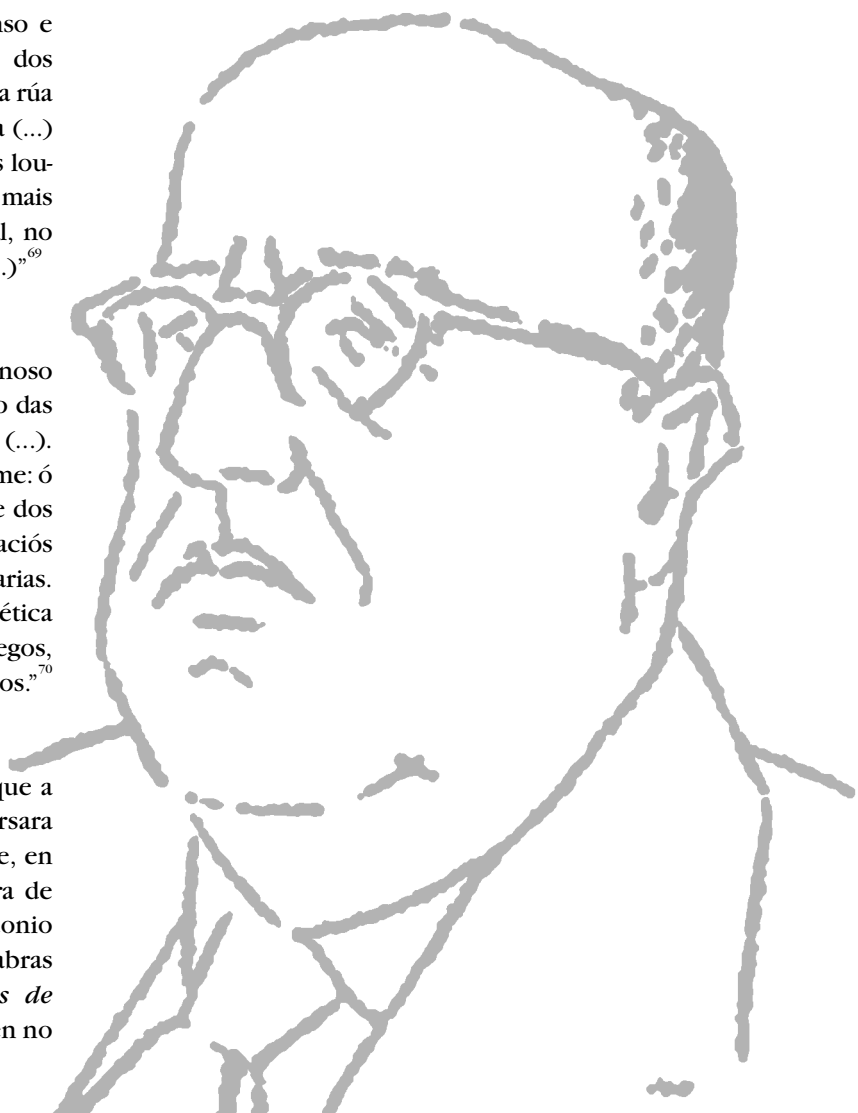


“Na paisaxe consideramos sempre, en calquer lugar, na campía ou na rúa (...), o decorrer (...) de tres tempos, apreixados en procesos e formas, según os seus ritmos. Os tres, teóricamente contidos no tempo cósmico do proceso abstracto e matemático, (...). A tales canles do devir e os seus procesos chamarémoslles *tempo planetario, tempo vital e tempo histórico*. (...) Considerando o val ullán no contacto do Sar (...) o tempo das formas dos montes, do medrar e trocárense dos areales e ribeiras combínase co da tona dos ouricelos dos penedos, do latexar da vida nos piñeirales (...), e co tempo das sementeiras, dos traballos dos agros (...), tempo histórico no mesmo senso e con diferente acento do coallado nas formas dos pobos, das eirexas, das torres...=(...)= En calquera rúa de Compostela (...) sentimos decorrer a historia (...) Dos outros tempos, o planetario maniféstase nas lousas, nas paredes, nas pedras traballadas con arte mais non ceibadas do seu tempo planetario; o vital, no refrexo do monte, na vexetación dos tellados, (...)”⁶⁹

“Santiago nasce naturalmente no cerco montanoso no qu’ adormece: vese o granito arrincado das canteiras colocado en severas ordenacións (...). Santiago rise do sol, da lúa e da auga. Non-a teme: ó contrario, ela continúa a obra dos arquitectos e dos escultores, decorándoa co-as preciosas coloracións dos musgos e líquens, dos orcelos e das parietarias. Eiquí podémonos maxinar un comenzo d’ estética do paisaxe e do arte e vida galegos, a terra e a vida naturalmente fundidos.”⁷⁰

Francisco Fernández del Riego ten apuntado que a primeira lección de Otero na Universidade versara *sobre as ruínas como paisaxe xeográfica*⁷¹; e, en relación a ruínas e a Santiago non hai maneira de pasar por alto ó romántico compostelán Antonio Neira de Mosquera. ¿Que nos recordan as palabras que a seguir transcribimos das *Monografías de Santiago* do citado escritor santiagués?: “¿Quién no

contempla una vez al año las musgosas paredes de un palacio o de un templo que son las ruinas monumentales de una época ? Existe una armonía grande, elevada, majestuosa, sublime, entre la naturaleza y el arte.”⁷²



69. “Ensaio sobor da paisaxe galega”, xa cit. en nota 24, Citamos por *Obras Selectas*, pp. 75-76-77

70. Art. “Encol da aldeia”, rev. *Nós*, núm. 14, 1922, p. 1

71. Francisco Fernández del Riego, *O señor da casa grande de Cima de Vila*, Publicacións da Fundación Otero Pedrayo, 1988, p.55

72. Antonio Neira de Mosquera, *Monografías de Santiago*, Imprenta da viúva de Compañel, 1850
Citamos pola edición de ARA SOLIS/ CONSORCIO DE SANTIAGO, 2000, p.69